

TOPONIMIA ADMINISTRAZIOAREN EGUNEROKO JARDUNEAN ikastaroa
Durango, 2008ko azaroaren 6a

“EUSKALTZAINDIA ETA ONOMASTIKA”

Andres Iñigo

1.- Atariko

Euskara hizkuntza bat eta bakarra da, eta hizkuntza horren Akademia Euskaltzaindia, nortasun juridiko osoa duen erakundea. Hortaz, berari dagokio gizartearen harreman guztietarako hizkuntza egokitzearen ardura eta gidaritzia.

Baina, euskara egokitzea ez da bakarrik gramatika egiturak, hiztegia edo ortografia landu, batu eta arautzea. Badago hizkuntza guztietan, eta euskararen kasuan zer erranik ez, bertze alor aberats bat, izenen alorra, alegia. Gainera, kontuan izan behar da Euskal Herriko eremu zabal batean euskara galduaren aztarna bakarria Onomastika dela eta, hortaz, alderdi horiek euskaldunak izan direla adierazten digun lekuko bakarria onomastika dela, toponimoak eta deiturak, batik bat.

Euskal literaturaren lehen liburuak XVI. mendea arte agertzen ez badira ere, izenak anitzez zaharragoak ditugu; izenak baitira gure hizkuntzaren lekukorik zaharrenak, pertsona izenak (antroponimoak), jainko izenak (teonimoak) eta leku izenak (toponimoak)¹, I. eta II. mendeez geroztik Akitanian batez ere agertzen direnak². Geroago, IX-X. mendetik aitzina, agirietan agertzen zaizkigu, Nafarroakoetan bereziki. Izenak herriaren izanaz mintzo zaizkigu; hortik, bada, euskal onomastikaren garrantzia.

Garrantzi horretaz, gure herriko idazle eta ikertzaileez gainera, kanpokoak ere jabetu izan dira eta hor ditugu XVII. mendean hasi eta Baltasar Etxabe eta Arnaud Oihenart(e) eta geroago Wilhelm von Humbolt, Pablo Pedro Astarloa, Arturo Campi3n, Achille Luchaire, Julien Vinson, Sabino Arana, Luis Eleizalde, Henri Gavel, Ram3n Men3ndez Pidal, Ren3 Lafon, Julio Caro Baroja, Koldo Mitxelena, Joan Coromines, Alfonso Irigoien... –izen batzuk bertzerik ez aipatzeagatik–, beren idatzi eta ikerketa lanetan onomastikaz arduratu direnak.

¹ Mitxelena L. (1964: 15).

² Gorrochategui Churruca, J. *Onom3stica ind3gena de Aquitania*, Euskal Herriko Unibertsitateko argitalpen zerbitzua-Salamancako Unibertsitatea, Bilbo, 1984.

Aipamen berezia merezi du euskararen alorrean izan dugun maisurik handienak, Koldo Mitxelenak. Haren lanetan argi ikusten ahal da onomastikarekin zuen interesa, *Apellidos Vascos* liburuan erraterako eta, kontuan hartzekoa da, *Fonética Histórica Vasca*-n toki eta pertsona izenei ematen dien lekua eta garrantzia. Seriotasun eta bide zientifikoa markatu zion Koldo Mitxelenak onomastikari, bai eta Alfontso Irigoienek eta orain dela sei hilabete utzi gintuen Henrike Knörrek ere. Berme zientifiko hori du, hain zuzen ere, goiburutzat Onomastika batzordeak bere lanetan.

2.- Onomastika arautzearen beharra

Munduko hizkuntza landu guztiek lehentxeago edo geroxeago egin izan duten bezalaxe, Euskaltzaindiak ere, 1968an Arantzazuko Biltzarrean, hizkuntza batuaren aldeko apustua egin zuen; argi ikusten zelako hizkuntza estandarizatuaren beharra, batez ere irakaskuntzarako eta idatziz komunikatzeko³.

Kontua da hizkuntza baten onomastika ez dela bi alor horietara soilik mugatzen. Onomastikaren esparrua ezin da inola ere alor bakar batzuetara murriztu. Arrazoiak begi bistakoak badira ere, labur azaltzearen bi hauek aipatuko ditut:

- a) Alde batetik, pertsona guztiak izenei lotuak gaude. Denok ditugu gure nortasuna adierazten duten izen-deiturak, denok bizi gara izena duen herri edo hiri batean, izena duen etxe edo baserri batean edo, gutxienez, izena duen karrika bateko pisu batean. Gure eguneroko bizitzan, segur aski, gehien erabiltzen dugun erreferentzia izenena da. Zenbat pertsona eta leku izen ez ote dugu aipatzen egunaren buruan? Ez dakit beharrezkoa ote den arrazoi gehiago bilatzen aritzea gure izenak bildu, sailkatu eta ikertu ondoren forma arautua eman behar zaiela ikusarazteko.
- b) Bertze aldetik, euskal izenen erabilera ez da bakarrik euskara dakitenetara edo hizkuntza honetan mintzatzen direnetara mugatzen. Erran beharrik ez dago:
 - Euskara ez dakitenek ere egunero entzuten, irakurtzen, idazten edota ahoskatzen dituzte izen horiek.
 - Euskal Herriko mugetatik kanpo, gero eta hedadura zabalagoa hartzen ari dira gure ponte izenak eta, egungo hedabideak eta informatika direla medio, gure deiturak eta toponimoak munduko xoko guztietan ageri dira.

Hortaz, gure onomastikaren errepertorioa, *izana duen herriaren izendegia den heinean*, neurri batean behintzat, gure herriaren berezitasun eta

³ Villasante, L. (1978: 443-444).

nortasunaren adierazgarri da⁴, mundu zabalean gure hizkuntzaren prestigioaren erakusleioa. Beraz, ukazina da duen balio historikoa eta estetiko⁵.

Gauzak horrela, argi dago euskal onomastikaren *Corpuseko* izenen aldaera arautua ezartzearen garrantzia eta beharra; izen horien erabilera zuzena izan dadin, gure hizkuntzaren prestigiorako eta gure herriaren nortasuna behar bezala agerrarazteko⁶.

Onomastikaren erabilera okerra edo finkatu gabea ez da gure herriaren nortasunaren alde mintzo, ez eta gure hizkuntzaren prestigioaren alde ere. Gramatika, hiztegi eta ortografiaren alorretan bezalaxe, onomastikarenean ere, erabilera zuzena hizkuntzaren prestigioaren seinale da. Gainera, kontuan izan behar da onomastika dokumentu eta xfla ofizialetan agertzen denez, gure euskal izenak denek irakurtzen dituztela, bertako euskaldunek eta ez euskaldunek eta kanpotik etortzen direnek.

Horregatik diot onomastikaren erabilera, neurri handi batean behintzat, gure hizkuntzaren osasunaren eta prestigioaren adierazle dela, eta begi bistakoa da alde handia dagoela osasuntsu agertetik gaixorik eta ahul agertzera.

Azpimarratu nahi dut, bada, hizkuntzaren zuzentasunak, eta zuzentasun horren barruan onomastikarenak, garrantzi handia duela, zenbaitek ematen diotena baino handiagoa, eta gertatzen ahal dena da –eta gure Herrian oraindik ere maiz aski gertatzen da– ezjakintasun, axolagabekeria edo utzikeriagatik zenbait jende garrantzi horretaz ez jabetzea.

3.- Euskaltzaindiaren ardura eta lana onomastika alorrean

Euskaltzaindia 1918-19an sortu zen eta berehala jabetu zen bere eginbeharretako bat onomastika ikertzea eta lantzea zela; alde batetik, altxor kultural aberatsa delako eta, bestetik, izenak zuzen erabiltzearen garrantzia – arautzearen premia– ikusi zuelako. Euskaltzaindiak bere sorreratik agertu zuen berriazko batzordea eratzeko beharra. Kontuan izatekoa da Oñatin 1918an egindako lehendabiziko Biltzarrean Julio Urkixok zioen hau: “según indiqué en el Congreso de 1911, un estudio que tiene gran importancia para la vascolología es el

⁴ Leku izenei dagokienez, honela dio GENUNG (Groupe d’experts des Nations Unies pour les noms géographiques) erakundeak: “les noms géographiques proclament notre identité nationale, notre patrimoine culturel”. *Bulletin d’information toponymique*, 1. zenbakia.

⁵ Moran i Ocerinjauregui, J. (1996: 7-8). Onomastikaren bi atalei buruz (antroponimia eta toponimiari, alegia) hau dio: “No solament aporten una informació científica, lingüística i humana considerable, i per aquest motiu s’han dedicat i es dediquen molts lingüistes a l’estudi etimològic i diacrònic d’aquests noms, sino que també posseïxen un valor estètic considerable”.

⁶ GENUNG-ek hau dio: “un nom écrit de façon correcte est une source très importante pour toute recherche linguistique, historique et culturelle”. *Bulletin d’information toponymique*, 2. zenbakia.

de nuestra toponimia, pues como los nombres de lugares en Euskalerría se refieren, con frecuencia, a la configuración de los montes, de los valles y de las casas; a su situación, a los árboles y plantas, su estudio proporciona datos de gran interés”⁷. Gainera, euskara Administrazioaren hizkuntza ofiziala inoiz izan ez zenez, eskribau eta funtzionarioek euskal izenak erdal grafian idazten zituzten eta, anitzetan euskara ezagutu ez eta nolanañi idazten zituzten, edo erdarara itzuli. Horretaz gainera, kontuan izan behar da, ordurako, zenbait pertsona eta erakundetan nolabaiteko lurrikara sortu zuela Arana-Eleizalderen *Deun-ixendegi euzkotarrak*. Egile hauen ekarpena aipagarria da eta ukaezina urratu zuten bide berriak gizartean izan zuen onarpena; baina, aldi berean, erabat eztabaidagarria, aurreko tradizioarekin *tabula rasa* eginez, izenak euskaraz emateko aplikatu zuten zenbait irizpiderengatik. Hori guztia zela eta, Azkue lehendabiziko euskaltzainburuak hasiera hartan bertan, 1920an, sortu zuen “Toki eta giza izenak atala” (“Sección de toponimia y patronimia”)⁸.

Euskaltzaindiak 1968an hizkuntza batuaren (estandarizatuaren) aldeko erabakia hartu zuen. Horren aplikazioa hizkuntzaren sail guztietan egin behar zela ikusi zuen eta hala egiten hasi zen ortografian, hiztegian, gramatikan... Onomastikari dagokionez, hasiera batean, 1971n, Euskal Herriko udal eta auzo izenak ikertu eta finkatzeko asmoarekin berariazko batzorde bat eratu zen, “Izendegi batzordea” deitua. Lan ikaragarria zela ikusita, udal izenak soilik ikertzea erabaki zuen. Lan horren emaitza da Euskaltzaindiak 1979an kaleratu zuen *Euskal Herriko Udalen Izendegia*⁹.

Batzorde honen eraketan ditugu, bada, urte batzuk geroago sortuko zen Onomastika batzordearen oinarriak. Lehenengo lan hori gauzatzeko izandako zailtasunen lekuko dugu orduz geroztik batzordekide den Jose Luis Lizundia euskaltzaina.

Bitartean, Akademiak Jose Maria Satrustegi euskaltzainaren gidaritzapean, garrantzi handiko bertze proiektu bat jarri zuen abian, *Euskal Izendegi*-arena, ponte izenena alegia. Ordura arte erabilitako izendegi ezagunak Arana-Eleizalderen *Deun-ixendegi euzkotarra* (1910) eta Aingeru Irigaraik Euskaltzaindiaren izenean argitaratutako *Euskal Izenlerroa* (1966) ziren. Ongi ikusiak eta onartuak izan baziren ere, lan horietan agertzen ziren izenek ez zuten garaiko euskal gizartearen gose-egarria aski betetzen, gizarteak zerbait gehiago nahi eta eskatzen baitzuen. Euskal onomastikaren harrobian ezkutaturik zeuden hainbat izeni ofizialtasuna eman eta argitaratzearen beharra zegoen. Hori izan zen

⁷ Julio de Urquijo e Ibarra, “Estado Actual de los Estudios Relativos a la Lengua Vasca” in *Primer Congreso de Estudios Vascos*. Recopilación de los trabajos de dicha asamblea, celebrada en la Universidad de Oñate del 1 al 8 de septiembre de 1918, bajo el patrocinio de las Diputaciones vascas. Bilbao, 1919, 424. or.

⁸ Euskaltzaindiaren Barneko araudia / Reglamento interior de la Academia de la Lengua Vasca. Eusko argitaldaria / Editorial vasca, 1920. I. atala, 2. puntua.

⁹ Ikus “Idatzarauetako batzordearen berriztatzea”, *Euskera* 72, 174-177.

Satrustegiren *Izendegi*-arekin emandako urratsa. Hiru aldiz argitaratu zuen Akademiak *Euskal Izendegia* deitutako liburuxka, lehendabizikoa 1972an 700en bat izenekin, bigarrena 1977an¹⁰ 1.200ekin eta hirugarrena 1983an, 1.850en batekin.

Izendegi horrek gizartean izandako onarpen eta arrakastaz jabetzeko aski da hurrengo urteetan ponte izenetan izan zen aldaketa ikustea. Mikel Gorrotxategik, Onomastika batzordeko idazkariak, argitaratu zuen lan batean azaldu zituen datuak adierazgarriak dira¹¹. Hego Euskal Herrian, XX. mendearen erdi aldera jartzen ziren ponte izenak mende horren azken hamarkadan jarri zirenekin konparatuta, argi ikusten ahal dugu izandako aldaketa. Hauek ziren lehendabiziko lekuetan agertzen zirenak:

a) Gizonezkoetan

b) Emakumezkoetan:

XX.mendearen
erdi aldera:

XX.mendearen
azken hamarkada:

XX.mendearen
erdi aldera:

XX.mendearen
azken hamarkada:

José Luis
Francisco Javier
José María
Antonio
José Antonio
José
Manuel
Jesús
Francisco
Angel
Jesús María
Miguel Angel

Mikel
Jon
Aitor
Asier
Ander
Iñigo
Iker
David
Xabier
Javier
Unai
Julen

Mari Carmen
Begoña
María Jesús
Carmen
María Teresa
Isabel
Pilar
Concepción
Ana María
María Pilar
María Ángeles
Teresa

Leire
Amaia
Nerea
Maria
Ane
Laura
Ainhoa
Andrea
Sara
Marta
Irati
Cristina

¹⁰ Espainiako 17/1977 lege berriari esker, bigarren argitalpenean sartu ahal izan ziren bostehun izen gehiago. Ordura arte, ez zitekeen euskaraz jar erdal baliokide zuten izenik. 1977tik aitzina zilegi da Estatuko edozein hizkuntzatan jartzea.

¹¹ Gorrotxategi Nieto, M. (2000: 155-164).

Izen berri horien eragina Euskal Herritik kanpo ere hasi zen hedatzen. *Aitor*, *Eneko*, *Iker*, *Arantxa*, *Edurne* eta bertze hainbat euskal izen, gero eta arruntago entzuten dira han-hemenka. Madrilen, erraterako, orain dela hamar urte argitara emandako lan batean 737 *Amaia*, 673 *Ainhoa*, 153 *Estibaliz* eta 111 *Leire* ageri ziren¹².

4.- Onomastika batzordearen sorrera 1983an

Akademiak eratu zuen laugarren batzordea izan zen, Hiztegitzintza, Dialektologia eta Gramatika batzordeen ondotik. Onomastika batzordearen lan esparruak bi arlo nagusi ditu: antroponimia (pertsona izenak eta deiturak) eta toponimia. Oso esparru zabala da, kontuan izanik arlo nagusi horien azpi sailkapenak: toponimia nagusia, txikia, kale izenak..., edota beste atal osagarriak, hala nola, hagionimia, exonimia, oikonimia...

Hona hemen atalez atal, eta laburbilduz, Batzordeak 25 urte hauetan (1983-2008) egindako lan garrantzitsuenak:

a) Ponte izenak.

Lehen aipatutako 1972, 1977 eta 1983ko izendegietan izenen zerrendak soilik eman ziren. 2001ekoan, ordea, izen bakoitzaren azalpena egin da, euskaraz eta gaztelaniaz.

b) Deiturak

1998an, Espainiako Justizia Ministerioarekin eta Eusko Jaurlaritzaren Justizia Kontseilaritzarekin batera argitaratu zuen *Euskal deituren izendegia*. Hamar mila deituratik goiti biltzen ditu. Espainiako Erregistro Zibiletan euskal deituren idazkera egokitzeko erabiltzen den dokumentu ofiziala da.

c) Bestelakoak: hagionimia: “Santutegiko izen oikoenak” (66. araua), “San, santu, done eta besteren erabilera” (125. araua), “Aita Santuen izenak” (129. araua).

d) Toponimia

Euskaltzaindia da legez onartutako erakunde aholkulari ofiziala:

- Euskal Autonomia Erkidegoan 10/1982 Oinarrizko Legea, Euskararen Erabilpena Arautzezkoaren eraginez.
- Nafarroako Foru Komunitatean 18/1986 Foru legea, Euskarari buruzkoaren eraginez.

Toponimia nagusia

¹² García Gallarín, C.: (1998: 363).

Argitaratutako lanak:

1979an *Euskal Herriko Udalen Izendegia* kaleratu zuen, batik bat, Espainian demokrazia aroa estreinatu berriaren ondorioz, Hegoaldean udal izenak ofizial egiteko sortu zen aukerari erantzun ahal izateko.

Orduz geroztik, Onomastika batzordeak etengabe segitu du atal hau ikertzen eta lan hauek argitaratu ditu:

- 1986an, Eusko Jaurlaritzarekin batera, *Euskal Autonomia Erkidegoko herrien izendegia*. Argitalpen honetan udal bakoitzaren barruan biztanle entitate izaera duten auzo ofizialen izenak ere bildu ziren.
- 1990ean, Nafarroako Gobernuarekin batera, *Nafarroako Herri Izendegia*. Lan hau erabili zuen Gobernuak euskal izen ofizialak finkatzeko ("Eremu Euskaldun"ekoak eta "Eremu Misto"ko zenbait izen).
- 2001ean, 1986an egindakoa osatuz, *Euskal Autonomia Erkidegoko biztanle-entitateak* liburua. Argitalpen hau Euskal Autonomia Erkidegoko Udalen Federazioaren (EUDEL) eskutik egin zen.

Euskal Herriko udal izendegiaren arau izaera

Euskaltzaindiak 1998an udal izenei arau izaera ematea erabaki zuen. 2007an amaitu den lan hori hurrenkera honetan egin da:

- Iparraldeko probintziak: Zuberoa, Lapurdi, Nafarroa Beherea.
- Euskal Autonomia Erkidegoa: Gipuzkoa, Bizkaia, Araba.
- Nafarroako Foru Komunitatea.

Euskaltzaindiaren asmoa da udal izen horiei auzo izenak gehitzea, Euskal Herriko biztanle entitate guztien izendegi osoa prestatu eta, ahal bada, 2009an argitaratzea.

e) Arau izaera duten Onomastika batzordearen lanak

Onomastika batzordeak proposatuta, Euskaltzaindiak honako arau hauek onartu ditu:

- 1) Euskal Herriko udal izenak:
 - 92. 99. Zuberoa
 - 108. Lapurdi
 - 122. 128. 133. Nafarroa Beherea
 - 140. Gipuzkoa
 - 145. Bizkaia
 - 150. Araba
 - 155. Nafarroa
- 2) Exonimoak:
 - 36. Frantziako errepublikako eskualde-, departamendu- eta hiriburu-izenak

- 38. Munduko estatu-izenak, herritarren izenak, hizkuntza ofizialak eta hiriburuak
- 51. Kontinenteak, geografia izen nagusi batzuk eta herritarren izenak
- 52. Munduko geografiako zenbait izen (mendiak, ibaiak, itsasoak)
- 59. Ibaiak
- 60. Aintzirak
- 70. Munduko zabaleko uharte nagusiak
- 142. Antzinateko eskualdeen euskarazko izenak
- 149. Euskal Herri inguruko exonimoak
- 151. Espainia-Frantzietako eskualdeen izenak
- 154. Europako eskualde historiko-politiko nagusiak
- 3) Izen historikoak:
 - 76. Latin eta greziar izen klasikoak
 - 82. Grezia eta Erromako pertsonaia mitologikoak
 - 129. Aita Santuen izenak
- 4) Hagionimoak:
 - 66. Santutegiko izen oikoenak
 - 125. San, santu, done, eta besteen erabilera
- 5) Bestelakoak:
 - 57. Euskal herrialdeen, herritarren eta euskalkien izenak
 - 139. *Euskal Herria* izena
 - 141. Herri izenak: hurrenkera eta zeinu grafikoak
 - 143. *-erri(a)* osagaia gaurko topinimian

Toponimia txikia

Esparru honetan ere Akademiak lan franko eta maila desberdinetakoa egiten du. Onomastika batzordearen xede nagusia, batik bat, orientazio akademikoa ematea da:

- Irizpide zerbitzua: Batzordeak toponimo txikiak idazteko irizpideak finkatu zituen. Lehenengo testua P. Salaberri eta M. Gorrotxategi batzordekideek egin eta batzordeak onartu zuen. Geroago, batzordea testu hura osatzen joan da, zenbait zuzenketa eta gehiketa eginez, hain zuzen, ikerketa berrien ondorioz sortzen diren egoera berriei erantzun egokia eman nahian.
- Aholkularitza zerbitzua: Herri erakundeei (udalak, diputazioak, gobernuak) batik bat.
- Laguntza praktikoa: Herri erakundeetan (udalak, diputazioak, gobernuak) toponimia txikiaren lana egiten ari direnei, lan metodologia egokia, izenen bilketarako fitxa informatikoa, izenak arautzeko irizpideak, etab.
- Ikastaro edo jardunaldiak antolatzea.

Lankidetzaz horretan egin diren lan garrantzitsuenak:

- 1990-94: **Nafarroako toponimia txikia.** Lana Gobernuak egin zuen eta Akademiak metodologia finkatzeko aholkuak eta izenak arautzeko irizpideak finkatu eta emateaz gain, arautze lanetan parte zuzena izan zuen. *Nafarroako Toponimia eta Mapagintza / Toponimia y Cartografía de Navarra* bilduman argitaratu zuen Gobernuak lan hori 59 liburukitan, 1:10.000 eskalako mapak barne.
- 2003-2007: **Euskal Autonomia Erkidegoko toponimia txikia.** Eusko Jurlaritzako Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzaren enkarguz, Deiker institutuak egin eta amaitu berri du 1:5.000 mapetako toponimiaren bilketa eta arautze lana. Akademiak finkatutako irizpideak aplikatu dira eta erakunde honen ordezkari batek parte hartu du arautze lana gainbegiratzen.
- 2003-2008: **Iparraldeko toponimia.** IGN-k eta Euskaltzaindiak egindako hitzarmenaren ondorioa da. Helburua 1:25.000 eskalako toponimia arautzea izan da. Lana amaitzean dago.
- 1996-2008: **Gasteiz udalerriko toponimia historikoa.** Gasteizko udalak Euskaltzaindiarekin egindako berriazko hitzarmenaren ondorioz, hiriburuko eta bere inguruko 64 herrixkatak toponimia. Laster argitaratuko da lehendabiziko alea.

Beste zenbait argitalpen

- *Onomasticon Vasconiae* bilduma.

Onomastika batzordearen bilduma da. 1986. urtetik hona 25 liburu argitaratu ditu. Gehienak toponimia lanak dira, herrietakoak batzuk, esparru zabalagoa hartzen dutenak beste batzuk, jardunaldietako aktak, etab.

- Herrietako ikerketak.

Gorago esan bezala, Akademiak herrietako toponimia ikertzeko laguntza ematen die udalei. Ikertu aurretik helburuak, epeak, baliabideak, etab. jartzen laguntzen die eta, proiektu bakoitzean zuzendari bat izendatzen du eta toponimoak biltzeko euskarri informatikoa ematen die. Lanen amaieran, izenak arautzeaz gain, udalei emaitzak gizarteratzeko aholkularitza ere ematen zaie. Horren guztiaren lekuko dira kaleratu diren herrietako toponimia liburuak, mapak, eta bestelako argitalpenak, CDak, DVDak, etab.

1) Egindako lanak:

a) Euskaltzaindiaren gidaritzapean herri hauetakoak:

- *Onomasticon Vasconiae* bilduman: Pasaia (OV 8), Andoain (OV 10), Eibar (OV 13), Arrasate (OV 15), Urretxu-Zumarraga (OV 18), Eibar-Elgeta (OV 21), Ermua Eitzaga (OV 22), Hondarribia (OV 23), Zaldibar (OV 24), Antzuola (OV 25).
- Aparteko bildumetan: Basauri, Bermeo, Getxo, Tolosa, Zumaia.

- Mapak: Arrieta, Irun, Laudio, Urduña, Zeberio.
- Argitaratu gabeak: Erandio, Galdakao, Leioa.
- b) Euskaltzaindiari azken gainbegirada eskatuz: Berastegi, Oiartzun, Zizurkil.
- c) Eusko Ikaskuntzarekin elkarlanean: Donemiliaga, Otxandio.
- d) Labayrurekin elkarlanean: Etxebarri.
- e) Labayruk zuzenean: Elorrio, Lezama.

2) Abian daudenak:

- a) Euskaltzaindiaren gidaritzapean:
 - Arteaga-Ibarrangelu, Azkoitia, Berriz, Burgu, Durango, Gernika, Gorliz, Ordizia, Sopela, Zaratamo, Zornotza.
- b) Eusko Ikaskuntzarekin elkarlanean: Ajangiz.
- c) Labayru: Mungia.

- Toponimiari buruzko tesiak.

Aipatzekoa da azken urte hauetan zenbait doktore tesi egin direla, Iparraldean bat eta Hegoaldean (Nafarroan) hiru. Horietako bi Euskaltzaindiaren bildumetan argitaratu dira.

f) Kale izendegiak

Udal askok eskatzen diote Akademiari kale izendegiak aztertzeko eta zuzentzeko. Batzordeak aspaldian finkatu zituen irizpide batzuk eta jadanik Hegoaldeko lau hiriburu nagusietakoak, hots, Bilbo, Donostia, Gasteiz eta Iruñeko kale izendegiak aztertu eta finkatu dira. Horietaz gain, Euskal Autonomia Erkidegoko zein Nafarroako beste udal askotakoak ere bai. Etengabe iristen ari zaizkio batzordeari eskari berriak.

Jardunaldiak. Bost egin ditu batzordeak: Gasteiz (1986), Urduña (1987), Lizarra (1990), Reno, (Nevada, EEBB, 1992) eta Biarritz (1994).

Onomastika zerbitzua

Akademiara heltzen diren kontsulta eta eskariak bideratu eta kudeatzeko Euskaltzaindiak 2004an *Onomastika zerbitzua* sortu zuen. Arduraduna Mikel Gorrotxategi, Onomastika batzordeko idazkaria da. Kontsulta horiek gero eta ugariagoak dira eta, jatorriaren arabera, hiru atal hauetan sailkatzen ahal dira:

- 1) Erakundeak: gobernu, aldundi, udal, EUDEL, epaitegi, erregistro zibil, EITB, RENFE, FEVE, Euskotren, mendi federazioa...
- 2) Partikularrak: pertsonak nahiz enpresak.
- 3) Web orria eta posta elektronikoa.

ECO egitasmoa

Euskal Corpus Onomastikoa (ECO) egitasmoa 2005ean jarri zen abian. Proiektu honen helburua onomastika guztia: toponimoak, antroponimoak, deiturak, exonimoak... datu-base bakar batean biltzea da.

Datu-base hori oso baliagarritzat jotzen da Akademiak egiten dituen lan eta ikerketarako. Jadanik 116.000 fitxa inguru osatu dira (101.816 toponimo, 1.453 exonimo, 3.141 ponte izen, 9.480 deitura). Horietan 568.124 erregistro idatziak –dokumentalak, linguistikoak, historikoak, kartografikoak...–, eta 97.445 ahozkoak sartzen dira. Toponimiari dagokionez, asmoa da Nafarroako, Euskal Autonomia Erkidegoko eta Iparraldeko toponimia guztia biltzea, txosten honen “Toponimia txikia” atalean aipatzen diren lan orokorretatik hasita.

Proiektu honetarako sortutako fitxa da, hain zuzen, “Toponimia txikiaren” atalean aipatzen diren “Herrietako ikerketak” egiten dituztenei eskaintzen zaiena.

Egitasmo hau Onomastika batzordearen menpe dago. Batzordeak onartzen ditu urte bakoitzeko lanen edukiak eta kronograma. Proiektuaren eragile eta arduradun teknikoa Patxi Galé batzordekidea da eta zuzendaria batzordeburua.

Exonomastika batzordea

Onomastika batzordearen azpibatzerde gisa funtzionatu du zenbait urtez, baina 2007az geroztik berariazko batzorde bihurtu da Akademiaren organigraman eta zenbait arau prestatu ditu.

5.- Onomastikaren normalizazioa eta euskararen kalitate eta duintasun kontua

Euskaltzaindiak Onomastika alorrean egiten dituen lanak ezagutzera ematen ditu. Arau izaera duten erabaki guztiak argitaratzen dira eta Onomastika batzordearen gainerako lanak: ponte izenak, deiturak, toponimoak, kale izendegiak eta abar ere, ezagutzera ematen dira; batzuetan argitalpenen bidez, bertzeetan kontsulta egin duen bakoitzari erantzuna emanez, dagokion gomendioa edota irizpenaren bidez. Hala ere, kasu frankotan nonahi ikusten ahal den bezala, onartu, arautu eta ofizial bihurtu diren izenak ez datoz bat zenbait izendapen, erregistro, dokumentu, argitalpen eta xafila ofizialetan idatziak ikusten direnekin, ez eta zenbait hedabidetan ageri direnekin ere. Norberak jakinen du ezjakintasuna, utzikeria edo bertako kulturari zaion errespetu falta dagoen jokabide horren azpian, baina kontua da praktika hori bertako hizkuntzarekiko estimazio eta errespetu eskasaren adierazgarri dela. Adibideetan gehiegi ez luzatzearen, batzuk bederen aipatuko ditugu errandakoaren frogagarri:

a) Ponte izenak

Hagitx arrunta da Euskal Herriko erregistro edo dokumentu ofizialetan honako hauen moduko akatsak ikustea:

- **Garazi**-ren ordez *Garasi, Garaxi, Garatzi*
- **Itziar**-en ordez *Itciar, Itxiar, Iciar, Iziar, Ytziar*
- **Usua** edo **Uxue**-ren ordez *Usua, Usue, Uxoa, Uxua*
- **Ibai**-ren ordez *Hibai, Ibay*¹³

b) Deiturak

Arrazoi historikoengatik euskal ponte izenak jartzeko oztopoak izan badira ere, gure deiturez ezin dugu gauza bera erran. Euskaldunon deitura gehienak euskaldunak dira; baina, euskara Administrazioan hizkuntza ofiziala izan ez denez gero, dokumentu ofizialetan erdal grafian idatziak jaso ditugu gure deiturak mendez mende. Bertzeak bertze:

- **Aldekogarai** > *Aldecogaray*
- **Berakoetxe** > *Veracoeche*
- **Kortaberria** > *Cortaverria*
- **Oianluze** > *Oyanluce*
- **Otxandategi** > *Ochandategui*

Eta, zer erranik ez, urrutiagoko eskribauek idatzi dituztenean. Adierazgarriak dira, erraterako, Jose Garmendiak “Euskaldun abizenak Sevilla’n eta Cadiz’en” izenburupeko lanean¹⁴ ematen dituen desitxuraketa adibideak:

- **Amezqueta** > *De la Mesqueta*
- **Arribillaga** > *Rebillaga*
- **Elorrio** > *Del Orrio*
- **Echenique** > *Cenique*
- **Legorreta** > *De la Gorreta*
- **Jaunsaras** > *Jaunzaraz*

Zorionez, berandu izan bada ere, gauzak aldatzeko bidea ireki zaigu. Hego Euskal Herrian bederen, indarrean jarritako lege bati esker, nahi duen guztiak bere deiturak euskal grafiara ofizialki alda ditzake¹⁵, lehenago zeuden oztopoak gaindituta. Erran beharrik ez dago, lege honek deiturak normalizatzeke duen garrantziaz jabetuko bagina, epe laburrean euskal

¹³ Iturria: Nafarroako errolda. 1978tik aitzina jaiotakoen izenak. Nafarroako Gobernuko Estatistika Zerbitzua.

¹⁴ *Euskera* XXVI, 245-278.

¹⁵ 40/1999 legea, azaroaren 15ekoa, “sobre nombres y apellidos y orden de los mismos” delakoa.

gizartearen deituren egoera erabat aldatuko genukeela gure hizkuntzaren mesederako. Errate baterako:

Echeverria, Jorajuria eta Sabalza deiturak dituztenek
Etxeberria, Xoraxuria eta Zabaltza formetara alda ditzakete.

c) Toponimoak

Alor honetan emandako pausoak garrantzitsuak izan dira eta, gainera, Nafarroan eta Euskal Autonomia Erkidegoan ere izen ofizialak legeztatuak daude. Baina sinestezina badirudi ere, kasu frankotan aginduak ez dira betetzen. Oraindik gehiago, aginduak bete eta betearazi behar dituztenak, zenbait agintari eta funtzionario alegia, dira xafla eder eta berrietan izenak oker jartzen dituztenak.

Erraten ari garenaren lekuko da, bertzeak bertze:

1) Aspaldixko jarri eta zuzendu gabe dauden batzuk:

- *Arraitzko bentak* **Arraizko bentak**-en ordez, *Erasun Eratsun*-en ordez, orain dela hemezortzi bat urte gaizki jarri eta oraindik bere horretan segitzen dutenak.
- *Olagüe* **Olague**-ren ordez.
- *Erdarlatza* **Endarlatsa**-ren ordez.
- *Bidasoa* izena **Baztan** ibaiari, non eta *Baztantzubi* izena duen zubiaren gainean hain zuzen.
- *Juansenea etxea*, izen desitxuratua eta euskal tradizioa erabat hausten duena, sobera duen *etxea* hitzarekin **Joanesenea**-ren ordez.
- *Las Barrietas* **Olabarrieta**-ren ordez.
- *Legazpia* **Legazpi**-ren ordez.
- *Oceka* **Ozeka**-ren ordez.
- *Luxaondo* **Luiaondo**-ren ordez.

2) Jarri berri diren bertze batzuk:

- *Zamarce* **Zamartze**-ren ordez.
- *Leurza* **Leurtza**-ren ordez.
- *Bértiz* **Bertiz**-en ordez.
- *Jauregia* / **Jaureguia**. Azken hau erdal hitza izanen balitz bezala.
- *Yauri* / **Jauregi**. Lehenengoa euskal izena eta bigarrena gaztelaniazkoa balira bezala?

d) Kale izenak

Zenbait herritan, kaleetako xafletan irakur daitezke, bertzeak bertze, honako izen hauek:

- *Nagusi kalea* **Kale Nagusia**-ren ordez
- *Elgoyen kalea* **Elgoien kalea**-ren ordez
- *Lehendakari Aguirre* **Agirre Lehendakaria**-ren ordez

e) Euskal oikonimia

Ezaguna da euskal gizartean etxeak (izan) duen nortasuna, Erdi Arotik hasita agiritan eta modu ofizialean erregistratuak ageri baitzaizkigu etxe izenak. Euskal Herriko eremurik handienean etxeek beren izena dute eta izen horien erreferentziak era askotakoak eta aberatsak dira: ponte izenak, izengoitiak, deiturak, lanbideak, toponimoak, etxeen ezaugarriak, etab.¹⁶. Bertzalde, gure legeetan etxearen garrantziarekin batera bere izenari eutsi beharra ere azpimarratzen da, Nafarroako Foruak dioenaren arabera behintzat¹⁷.

Izen horiek errespetatu eta berreskuratzeko kontzientzia aspaldikoa da Euskal Herrian. Orain dela 80 urte inguru abian jarri zen izenak agerian paratzearen aldeko proiektu bat, eta herri batzuetan gauzatu zen dirudienez¹⁸. Gaur egun ere badago kontzientzia hori, herri frankotan ikusten ahal den bexalaxe. Baina kontua da frankotan jendeak erran bezalatsu idazten direla oikonimoak, jatorrizko izena ilunpean utziz eta, anitzetan gainera, erdal grafian idatziz. Onomastikaren gainerako alor guztietan bezala beharrezkoa da etxeen kasuan ere izenak arautuak ematea. Bi dira gainditu beharreko oztopok:

- 1) Aldaera laburtu eta desitxuratuen ordez jatorrizko izenak ematea, behar bezala eta euskal grafian egokituak. Egia da lan txalogarria egin dutela zenbait herritan etxe izenak berreskuratzeko, baina gero penagarria da izen horiek idatziak ematerakoan forma arautua kontuan ez hartzea, edo hartu nahi ez izatea.

Batzuetan ahoskatu bezala idatziak agertzen dira:

¹⁶ Iñigo, A. (2000: 140).

¹⁷ “Ley 1/1973, de 1 de marzo, por la que se aprueba la compilación del derecho civil foral de Navarra. Título II, Ley 38” delakoak honela dio: “la casa, sin constituir persona jurídica tiene su propio nombre y es sujeto de derechos y obligaciones respecto a las relaciones de vecindad, prestaciones de servicios, aprovechamientos comunales, identificación y deslinde de fincas y otras relaciones establecidas por la costumbre y usos locales. Corresponde a los amos el gobierno de la casa, el mantenimiento de su unidad y la conservación y defensa de su patrimonio y nombre”.

¹⁸ Mugika, G. (1915: 323-327).

- *Ademenea* **Adamenea**-ren ordez
- *Aliñea* **Allinea**-ren ordez
- *Artxea* **Arretxea**-ren ordez
- *Arzua* **Arzubiaga**-ren ordez
- *Dolagaraia* **Dolaregaraia**-ren ordez

Bertzeetan erabat desitxuratuak:

- *Bisku* **Beaskoa**-ren ordez
- *Izal* **Irazabal**-en ordez
- *Sutxus* **Zuhatsu**-ren ordez
- *Uxar* **Urizar**-en ordez

Eta azkenik, badira franko jatorrizko izen gardenean emanak, baina erdal grafian idatziak:

- *Arocenea* **Arotzenea**-ren ordez
- *Juancorena* **Joankorena**-ren ordez
- *Marticensa* **Martitzena**-ren ordez

- 2) Euskal Herriko hainbat mendetako ohitura eta tradizioa alde batera utziz, azkeneko urte hauetan, modan jarri ondoren, zabalzen ari den joera da *Biyak-bat*, *Gure ametsa*, *Gure kaiola*, *Gure txokoa*, *Gure nahia* eta antzeko izen artifizial antxak jartzea, jadanik nonahi ikusten direnak. Joera hau geldiarazi eta, ahal delarik, herriak izan duen ohiturari segitzea izanen litzateke zentzuzkoena¹⁹.

6.- Onomastika euskararen normalizazioan: Akademiaren eta Administrazioen eginbearra

Hasieran erran bezala, Euskararen Akademiari dagokio hizkuntza arautzea, gizartearen harreman guztietarako hizkuntza egokitzearen ardura eta agintaritza²⁰. Toponimiari dagokionez, Mitxelenak lehendabiziko *Euskal Herriko Udalen Izendegi*-aren aurkezpenean, 1979an, argi adierazi zuen onomastika kontuetan ezin zela nor bere kabuz ibili eta Euskaltzaindiari zegokiola gidaritza²¹.

Onomastika gaietan ordea, bertzeetan ez bezala, ematen du euskaltzale bakoitza –eta, anitzetan, euskaltzale izatera iristen ez dena ez ezik, hizkuntza bera ezagutzen ez duena ere– hizkuntzalari dela eta, batez ere, etimologia kontuetan aditua.

¹⁹ Joan Anton Rabella-k antzeko arazoa azpimarratzen du Kataluniako kostaldean eraiki diren auzune turistikoetan. Kasu anitzetan lekuarekin eta tradizioarekin zerikusirik ez duten izenak jarri dizkiete.

²⁰ 573/1976, otsailaren 25eko Erret Dekretua.

²¹ Mitxelena, K. (1978-1: 313).

Normatibizatze edo arautze kontua ez da gai erraza, ongi baitakigu, denboraren poderio eta bertze hainbat eraginengatik, gureganaino iritsi diren idatzizko aldaerak edo gaur egun herriaren ahotan erabiltzen diren aldaera laburtu eta desitxuratuak eta jatorrizko formak konparatzen baditugu, bien arteko aldea aski nabaria dela. Badakigu berme zientifikoa lortzea ez dela kontu erraza, eta horregatik badagoela *arkaismo*-an edo *populismo*-an erortzeko arriskua. Hori guztia dela eta, gramatika eta hiztegi gaietan bezalaxe, onomastika arautzeko eman behar den lehendabiziko eta ezinbesteko urratsa, Koldo Mitxelenak 1979ko *Euskal Herriko Udalen* Izendegi-aren sarreran proposatzen zuenaren arabera, alde aurretik irizpideak finkatzea da eta, ondotik, izen bakoitzaren idatzizko eta ahozko lekukotasunak biltzea, ikertzea, hautatze lanak egitea eta, azkenean, irizpide horien arabera izen bakoitzaren aldaera arautua ematea. Hori da Euskaltzaindiaren Onomastika batzordeari egitea egokitzen zaion lana.

Baina Onomastika batzordearen eta Euskaltzaindia beraren eskutik kanpo gelditzen den zerbait gehiago gauzatu behar izaten da lan horrek gizartean eragina izan dezan. Mitxelenak Bergarako Biltzarrean aski argi adierazi zuen honako hitz hauetan: “ez dezagun ahantz gauza bat dela proposatzea, bestea proposamena hedatzea eta bestea, berriz eta azkenik, ofizialtasuna, legeztapenen bitartez lortzen dena”²².

Legeak egitea ez dagokio Euskaltzaindiari, Legebiltzarrei baizik, eta Gobernu, Diputazio eta Udalei (Administrazioari, eta beronen funtzionarioei azken batean) lege horiek garatzea, betetzea eta betearaztea.

Hego Euskal Herriko Legebiltzarretan araututako legeen arabera, Euskaltzaindia da euskara gaietan proposamenak egiteko erakunde ofiziala²³. Akademiari dagokio, bada, gomendioak, irizpenak edota arauak ematea eta hor amaitzen da bere lana. Hortik aurrekoa herri aginteen kontua da. Azken hauen eginbeharra da izen ofizialak legeztatzea, legeak betetzea eta betearaztea²⁴.

Baldintza horiek guztiak betetzen direnean, hots, gure *izanaren izenak* behar bezala agertzen direnean, gure herriaren nortasunaren alderdi garrantzitsu bat berreskuratuko dugu eta agerian paratzea lortzen badugu, euskararen duintasuna eta itzala, onomastikaren kasuan, behintzat, bere lekuan jartzea erdietsiko dugu eta, azken batean, onomastikak duen balio sinboliko eta hedadurarengatik, euskararen estetikak, duintasunak eta prestigioak bere lekua hartuko du.

²² Mitxelena, K. (1978-2: 470).

²³ 10/1982 Euskara arautzeko oinarrizko legearen 10. 1. artikulua, eta 18/1986 Euskarari buruzko Foru Legearen 8. artikulua.

²⁴ Jose Luis Lizundiak XX. OICOS Biltzarrean garatu zuen kontu hau guztia “Desarrollo normativo en materia de onomástica” txostenean.

Euskaltzaindiaren Onomastika batzordean lanean ari garenak:

Burua: Iñigo, Andres
Idazkaria: Gorrotxategi, Mikel
Kideak: Galé, Patxi
 Goikoetxea, Imanol
 Gonzalez de Viñaspre, Roberto
 Lasa, Iratxe
 Lizundia, Jose Luis
 Martinez de Madina, Elena
 Mugurutza, Felix
 Peillen, Txomin
 Salaberri, Patxi

Bibliografia:

- ARANA, S. (1897), *Egutegi bizkaitarra*, Bilbo.
 – (1897), *Tratado etimológico de los apellidos euskéricos*, Bilbo.
- ARANA, S. – ELEIZALDE, L. (1910), *Deun-ixendegi euzkotarra / Santoral vasco*, Bilbo.
- CARO BAROJA, J. (1990) [1945], *Materiales para una historia de la lengua vasca en su relación con la latina*, Salamancako Unibertsitatea, Txertoa, Donostia.
- EUDEL & EUSKALTZAINDIA (2001) *Euskal Autonomia Erkidegoko Biztanle-Entitateak*. Bilbo.
- EUSKALTZAINDIA (1979), *Euskal Herriko Udalen Izendegia*, Bilbo.
- EUSKALTZAINDIA & EUSKO JAURLARITZA (1986), *Euskal Herriko Autonomi Elkarteko Herrien Izenak*, Gasteiz.
- EUSKALTZAINDIA & NAFARROAKO GOBERNUA (1990), *Nafarroako Herri Izendegia /Nomenclátor Euskérico de Navarra*, Iruñea.
- EUSKALTZAINDIA, (1998), *Euskal Deituren Izendegia*, Justizia Ministerioa, Eusko Jaurlaritzako Justizia, Ekonomia, Lan eta Gizarte Segurantzza Saila, Euskaltzaindia. Madril.
- EUSKALTZAINDIA, (2001), *Euskal Izendegia. Ponte Izendegia*, Eusko Jaurlaritz. Gasteiz.
- GALÉ, P. (2007), “Toponimia ikerketak”, *Fontes Linguae Vasconum* 104, 161-172.
- GALÉ, P. & IÑIGO, A. (2005) “Euskal Corpus Onomastikoa”, Euskaltzaindiaren XIV. Barne Jardunaldiak”, *Euskera* 50, 49-105.
 – (2007), “Euskal Corpus Onomastikoa”, Euskaltzaindiaren XV. Barne Jardunaldiak, *Euskera* 52, 197-222.
- GARCÍA GALLARÍN, C. (1998), *Los Nombres de Pila Españoles*, Madrid.

- GORROCHATEGUI CHURRUCA, J. (1984), *Onomástica indígena de Aquitania*, Euskal Herriko Unibertsitateko argitalpen zerbitzua-Salamancako Unibertsitatea.
- GORROTXATEGI NIETO, M. (2000), “Evolución del nombre de pila en el País Vasco peninsular”, *Fontes Linguae Vasconum* 32, 151-168.
- (2003), “Normativización, oficialización y normalización de la toponimia en Euskal Herria”, *Euskera* 48, 627- 631.
- GORROTXATEGI NIETO, M. & SALABERRI ZARATIEGI, P. (1999), “Hiri izendegia, Irizpideak eta erabiltzeko arauak (I). Donostia/San Sebastián”, *Euskera* 44, 583-588.
- (2000), “Toponimia txikia normalizatzeko irizpideak”, *Euskera* 45, 273-324.
- IÑIGO, A. (1996), *Toponomástica Histórica del Valle de Santesteban de Lerín (Regata del Ezkurra)*, Nafarroako Gobernua, Iruñea.
- (2000), “Nombres de Oficios en la oiconimia navarra” *Fontes Linguae Vasconum* 32, 135-145.
 - (2000), “Onomastika euskararen normalizazioan”, *Euskera* 45, 775-817.
 - (2008), “Izengoitiak Nafarroako oiconimia historikoan”, *Jean haritschelhar-i omenaldia, Iker-21*, 281-307. Euskaltzaindia.
- IRIGOIEN, A. (1994), *Pertsona-izenak euskaraz nola eman (eta exotoponymiaz eraskin bat)*, Deustuko Unibertsitatea, Bilbo.
- JIMENO JURÍO, J.M. (1991), “Recogida de toponimia. Ámbito, fuentes, metodología. La experiencia navarra. *Onomasticon Vasconiae* 4, 99-110. Euskaltzaindia.
- NAFARROAKO GOBERNUA, (1991-1999), *Nafarroako Toponimia eta Mapagintza / Toponimia y Cartografía de Navarra*. I-LIX, Jimeno Jurío, J.M. (zuz.), Iruñea.
- KNÖRR, H. (1999), “Nombres de persona en el País Vasco, cuestiones históricas y de normalización”, *Fontes Linguae Vasconum* 31, 135-154.
- KNÖRR, H. & LIZUNDIA, J. L. (1976), “Herri eta herritarren izendegia”, *Euskera* XXI, 287-315.
- MITXELENA, K. (1973) [1953], *Apellidos vascos*, 3. argital., Txertoa, Donostia.
- (1964): *Textos arcaicos vascos*, Madril.
 - (1978), “Udal Izendegia. Hitzaurrea”, *Euskera* XXIII, 313-316.
 - (1978), “Arantzazutik Bergarara”, *Euskera* XXIV, 467-477.
- MORAN I OCERINJAUREGUI, J. (1996), *Consideracions sobre l’onomàstica*, Institut d’Estudis Catalans.
- MUGICA, G. (1915), “En torno a la toponimia. Complemento necesario”, *Euskal Herriaren alde aldizkaria*, V. urtea, 107, 323-327.
- SALABERRI ZARATIEGI, P. (1997), “Nafarroako Toponimia Nagusiaren Normalizaziorako irizpideak”, *Euskera* 42, 653-666.
- (1998), “Criterios para la normalización de la Toponimia Mayor de Navarra”, *Fontes Linguae Vasconum* 79, 363-376.
 - (2005), “Origen y significado de la toponimia de Navarra”, *La Onomástica en Navarra y su relación con la de España*, Nafarroako Unibertsitate Publikoa. Iruñea.

- SATRUSTEGI, J. M. (1999), "Euskal izendegiak", *Euskera* 44, 591-598.
- URRUTIA BADIOLA, A. (1998), "Legeen zirrikituetatik barrena: ahozkotik idatzizkora", *Euskera* 43, 13-47.
- VILLASANTE, L. (1972), "Euskaltzaindiaren agiriak -Aramaioko hitzaldiak-", *Euskera* XVII, 154-177.
- (1978), "Euskaltzaindia eta euskararen batasuna" *Euskera* XXIV, 443-444.